

A scenic view of a valley with green hills, a rainbow, and a small village. The background is a lush green landscape with rolling hills and a small village in the distance. A vibrant rainbow arches across the sky, adding a magical touch to the scene. The overall atmosphere is peaceful and idyllic.

EUROPESE TALEN IN CONTACT. GESCHIEDENIS EN METHODOLOGIE

BAI TAAL-EN LETTERKUNDE

TAALKUNDIG GEDEELTE (1^E WEEK)

GIOVANBATTISTA GALDI

INLEIDING

- Centraal thema: contacten tussen de Europese talen, zowel in de ruimte als in de tijd.
- Twee delen :
  - taalkundig deel (6 weken)
  - literair deel (6 weken)

PARTIM
LETTERKUNDE

OVERZICHT CURSUS

1. Wat is literatuur?
2. Wat zijn literatuuropvattingen?
3. Wat is fictie?
4. Wat is poëzie?
5. Wat is een auteur?
6. Wat is lezen?

Wat zijn verhalen?

Module narratologie: oefeningen

'GREAT BOOKS' LEESLIJST

Tien klassiekers uit de Europese letterkunde, verspreid over de drie studiejaren en over de talen van de bacheloropleiding. Deze gecanoniseerde werken zijn het voorwerp van examenvragen.

- 4 in Ba1 bij ETC
- 3 in Ba2 bij ALW
- 3 in Ba3 bij ALW II

'GREAT BOOKS' LEESLIJST

1. **Homerus, *Odysseia***
boeken 1, 5-12, 23
2. **Ovidius, *Metamorphosen***
boeken 1-6, 9-11
3. **Dante, *De goddelijke komedie***
30 zangen, te verdelen over:
Inferno: 1-5, 8-10, 14-17, 34 [13]
Purgatorio: 1, 7, 9, 17-18, 27, 30, 33 [8]
Paradiso: 2, 7, 17, 23-25, 31-33 [9]
4. **Franz Kafka, 'De gedaanteverwisseling'**
volledig

PRAKTISCHE AFSPRAKEN

CURSUS

1. *Beste lezer, een inleiding in de algemene literatuurwetenschap*
  - Academia Press, te koop bij Standaard Boekhandel / Kouter
  - NB: *enkel* deel 1, cursusboek
[niet alle hoofdstukken zullen we behandelen]
2. **Powerpoints:** verduidelijking en veel voorbeeldfragmenten
  - Beschikbaar via Ufora

PRAKTISCHE AFSPRAKEN

SCHRIFTELIJK EXAMEN

- 10 van de 20 punten
- Geslaagd voor het vak = geslaagd voor *beide* onderdelen (taalkunde *en* letterkunde)
- 3 vragen
  1. Kennis/terminologie [4 pt.]
  2. Praktisch: narratologie [3 pt.]
  3. Essayvraag bij de lectuurlijst [3 pt.]

---

10 pt.

ESSAYVRAAG LECTUURLIJST

HOMERUS: Bespreek aan de hand van één zelfgekozen zang uit de *Odyssee* het samenspel tussen 'diegesis' en 'mimesis'. Leg aan de hand van het fragment uit hoe Plato in *De Republiek* het begrippenpaar hanteerde in zijn bekende kritiek op de dichters. [les 2]

OVIDIUS: Pas het actantieel model van Greimas toe op één van de zangen die je las uit de *Metamorfofen* en probeer aan de hand van dit voorbeeld duidelijk te maken wat het nut is van dit narratologisch instrument. [module narratologie]

ESSAYVRAAG LECTUURLIJST

DANTE: Leg aan de hand van zelfgekozen voorbeelden uit hoe Dante in de *Goddelijke komedie* zijn vertelling vormgeeft in een samenspel tussen de perspectieven van wat in de secundaire literatuur over het werk wordt omschreven als resp. 'Dante autore' en 'Dante personaggio' (de verteller van de tekst en het personage dat de gebeurtenissen uit het verhaal zogezegd meemaakte). Maak daarbij gebruik van de narratologische termen die je in deze cursus kreeg aangeleerd. [les 5 en module narratologie]

KAFKA: Identificeer én interpreteer aan de hand van het fragment uit 'De Gedaanteverwisseling' dat zich op de keerzijde van dit examenblad bevindt het soort verteller waarvoor Kafka in deze novelle heeft geopteerd. Maak aan de hand van de passage ook duidelijk wat het verschil is tussen 'vertellen' en 'focaliseren' en leg uit waarom het verteltechnisch nuttig is dit onderscheid te maken. [module narratologie]

PARTIM
TAALKUNDE

DOELSTELLING

Verwerven van een elementair inzicht in:

- (a) de geschiedenis, de kenmerken en samenhang van de Europese talen
- (b) de invloed van de klassieke talen op de moderne Europese talen
- (c) (socio)linguïstische fenomenen als standaardisering, taalvariatie, taalcontact en taalverandering
- (d) de taalkundige methodes die daarbij gehanteerd worden, in het bijzonder de vergelijkende taalkunde

---

PROGRAMMA (PARTIM TAALKUNDE)

6 modules, één per week

1. Het Proto-Indo-Europees en de Indo-Europese taalfamilie
  2. Het Romaans traject
  3. Het Germaans traject
  4. Structurele gelijkenissen en verschillen tussen talen:
de typologische benadering
  5. Taalcontact
  6. Taalvariatie en standaardisering
- 1,2,3 focus op diachronie
4,5,6 focus op synchronie

Examenvorm

- Meerkeuze-examen (25-30 vragen) met cesuren
- Een voorbeeldexamen is voorzien

-
- Examenstof (partim taalkunde)
  - Ppt. (pdf.) documenten van alle lessen
  - 2 lectuuroopdrachten
  - Begrippenlijst
    - Begeleidend
  - Bronnenlijst (bevat alle bibliografische referenties van de cursus)
  - Alle materialen zullen op Ufora beschikbaar zijn

I. Het Proto-Indo-Europees en de Indo-Europese taalfamilie

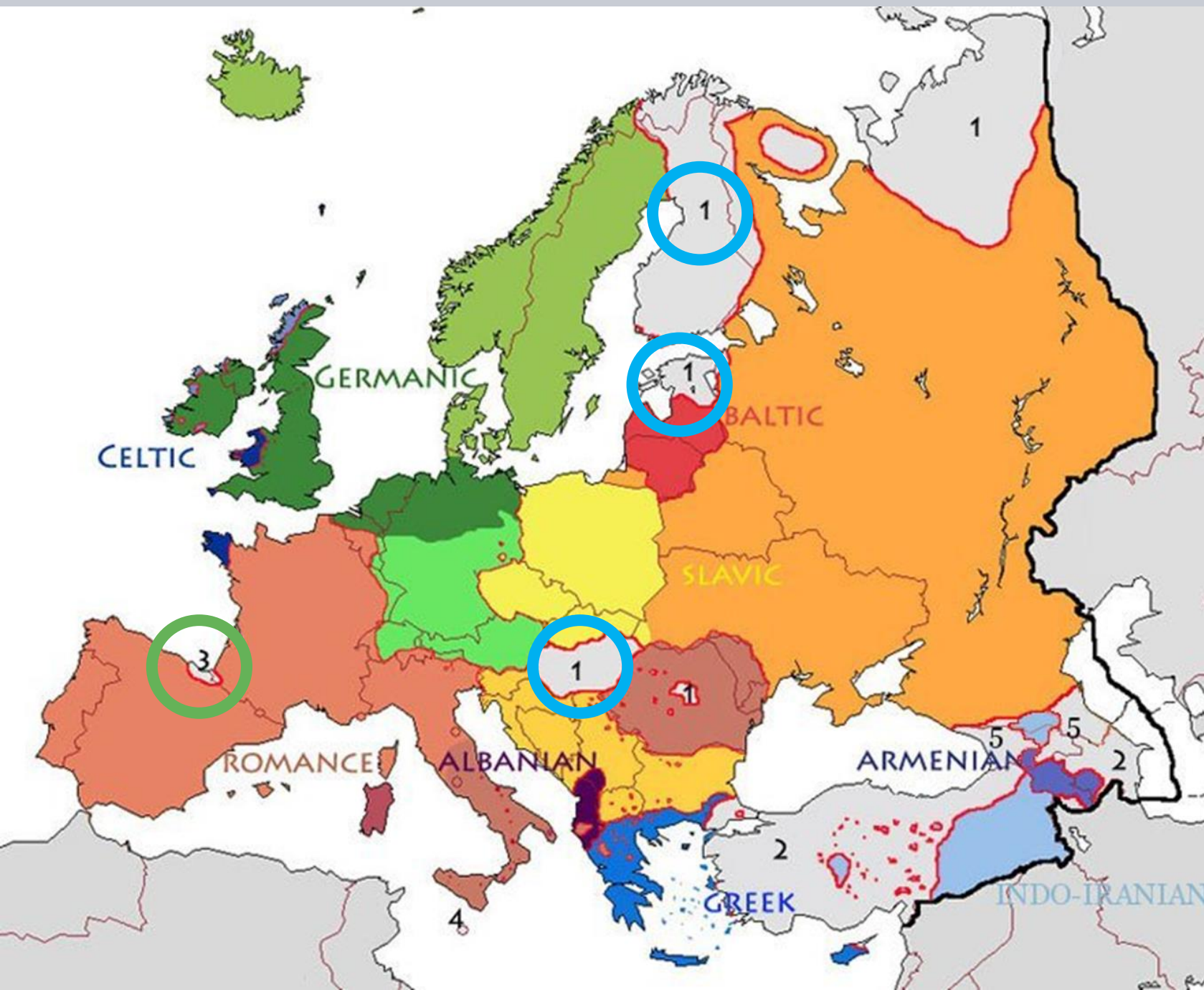
1. Het Proto-Indo-Europees en de Indo-Europese taalfamilie (algemene inleiding)
2. Het Proto-Indo-Europees: specifieke kenmerken
3. De historisch vergelijkende taalkunde: een methodologische reflectie
4. De Griekse taal

I.1. DE INDO-EUROPESE TAALFAMILIE

- “Indo-Europees” (IE): grote taalfamilie die bevat:
- (a) de meeste Europese talen, behalve het Baskisch en drie Fins-Oegrische talen (Fins, Ests en Hongaars)

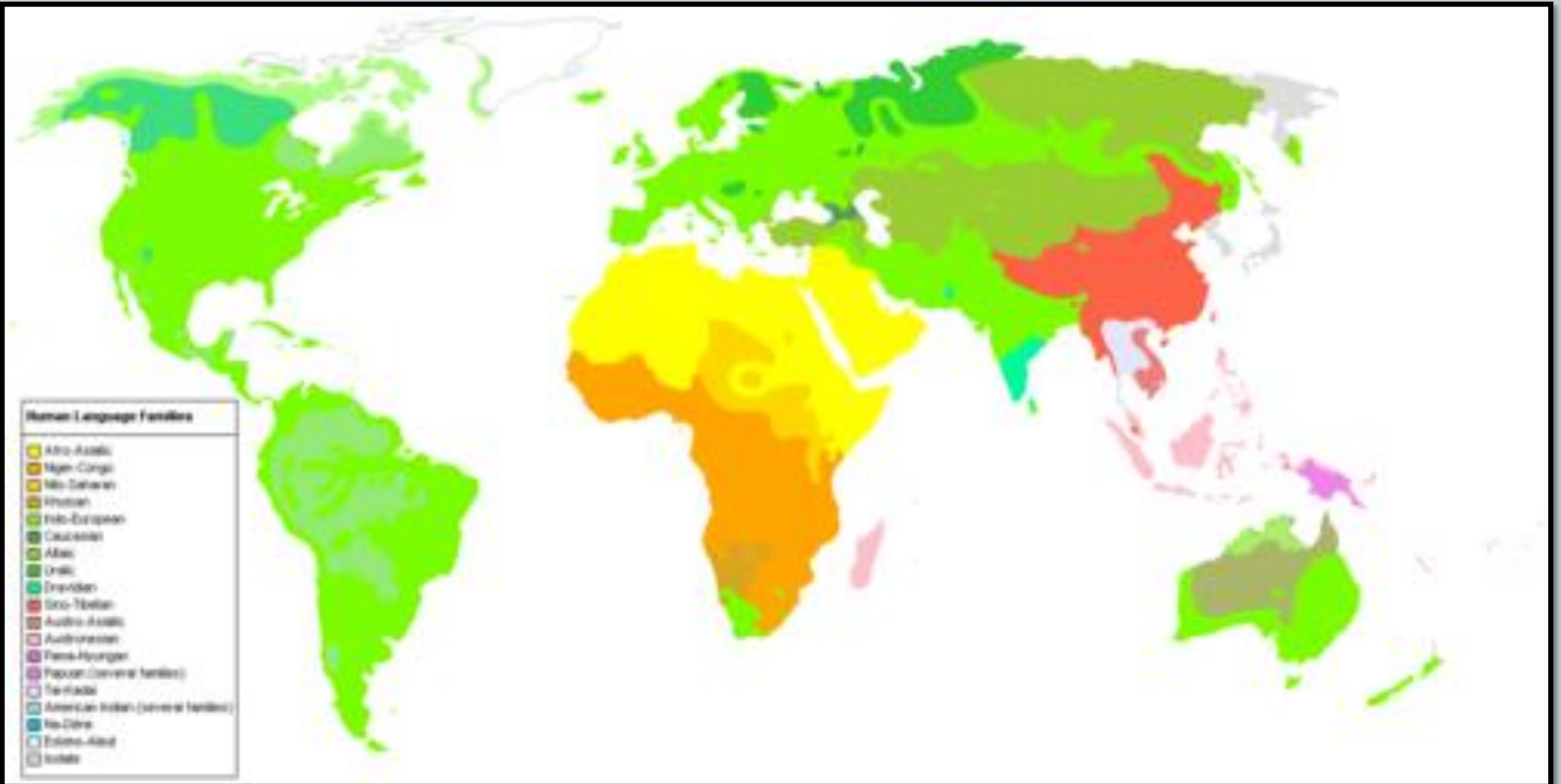
■ 1. Fins-Oegrische
talen

■ 3. Baskisch

I.1. DE INDO-EUROPESE TAALFAMILIE

- “Indo-Europees” (IE): grote taalfamilie die bevat:
- (a) de meeste Europese talen, behalve het Baskisch en drie Oeraalse talen (Fins, Ests en Hongaars)
- (b) de antieke talen van Iran, India en andere gebieden in het Oosten
- De IE talen hebben zich in de loop der tijd gedifferentieerd t.g.v. migraties en contact met andere talen
- Gelukkig: hoog aantal regelmatige overeenkomsten
- Gemeenschappelijke oorsprong: Proto-Indo-Europees (PIE) -
→ puur theoretische (want gereconstrueerde) taal

DE INDO-EUROPESE TAALFAMILIE OP WERELDVLAK (IN LICHTGROEN)

-
- De IE taalfamilie omvat een 10-tal subgroepen (op basis van de graad van verwantschap). De vier oudste overgeleverden zijn
  - 1. Anatolische talen: zij leveren ons de oudste schriftelijke documenten. De talen die we best kennen zijn het Hittitisch (de oudste bronnen gaan tot 1600 v.Chr. terug), het Luwisch en het Palaïsch
  - 2. Grieks: de oudste getuigenissen vinden we in het Myceense dialect (1600–1050 v. Chr.) geschreven in het Lineair B. Bestaan van verschillende dialecten (zie beneden)

- 3. Indo-Iraans: Oud-Indisch (de bekendste taal is het Sanskriet) en Iraanse talen (met inbegrip van Avestisch en Perzisch): vanaf amper 1500 v.Chr.
- 4. Italische talen (Latino-Faliskisch, Sabellisch): vanaf de 7^e/6^e eeuw v.C.
- 1,2,3,4 zijn de belangrijkste talen voor de reconstructie van het PIE omdat zij er de oudste fasen van documenteren (midden van het 2de millennium)
- Andere IE talen of taalgroepen: Germaans, Keltisch, Slavisch, Baltisch, Albanees, Tochaars

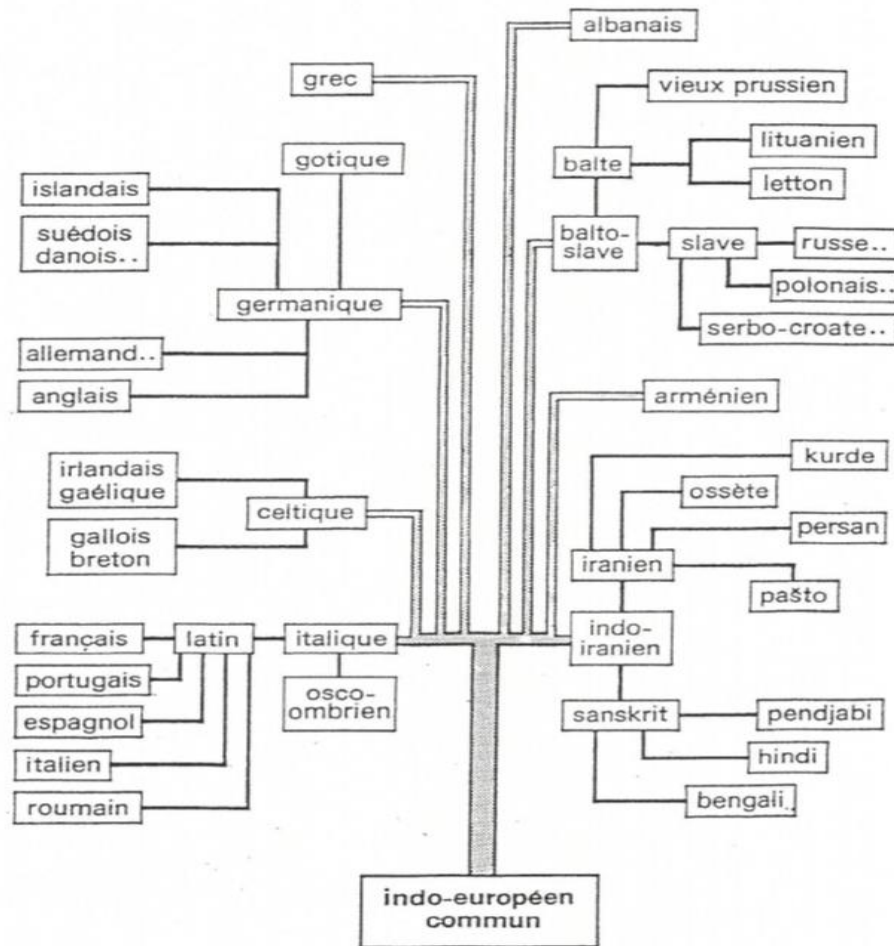
- Naar analogie met een menselijke familie spreekt men dan metaforisch van ‘verwante’ talen met termen als *taalfamilie*, *zusters taal*, *dochters taal*.
- Een variant hiervan is het stamboommodel van August Schleicher (1873), met termen als *stam*, *tak*, *vertakking*.
- Beide modellen gaan terug op de 19de-eeuwse opvatting die talen ziet als natuurlijke organismen die een eigen leven leiden (ontstaan, groei, bloei, verval, dood).
- Model: Charles Darwin, *The Origin of Species* (1859) → Tree of Life

A
 COMPREHENSIVE OVERLOOK
 OF THE NORDIC LANGUAGES IN THEIR
OLD WORLD
LANGUAGE FAMILIES
 Sizes of the branches represent the
 recorded native speakers
 before year 0.

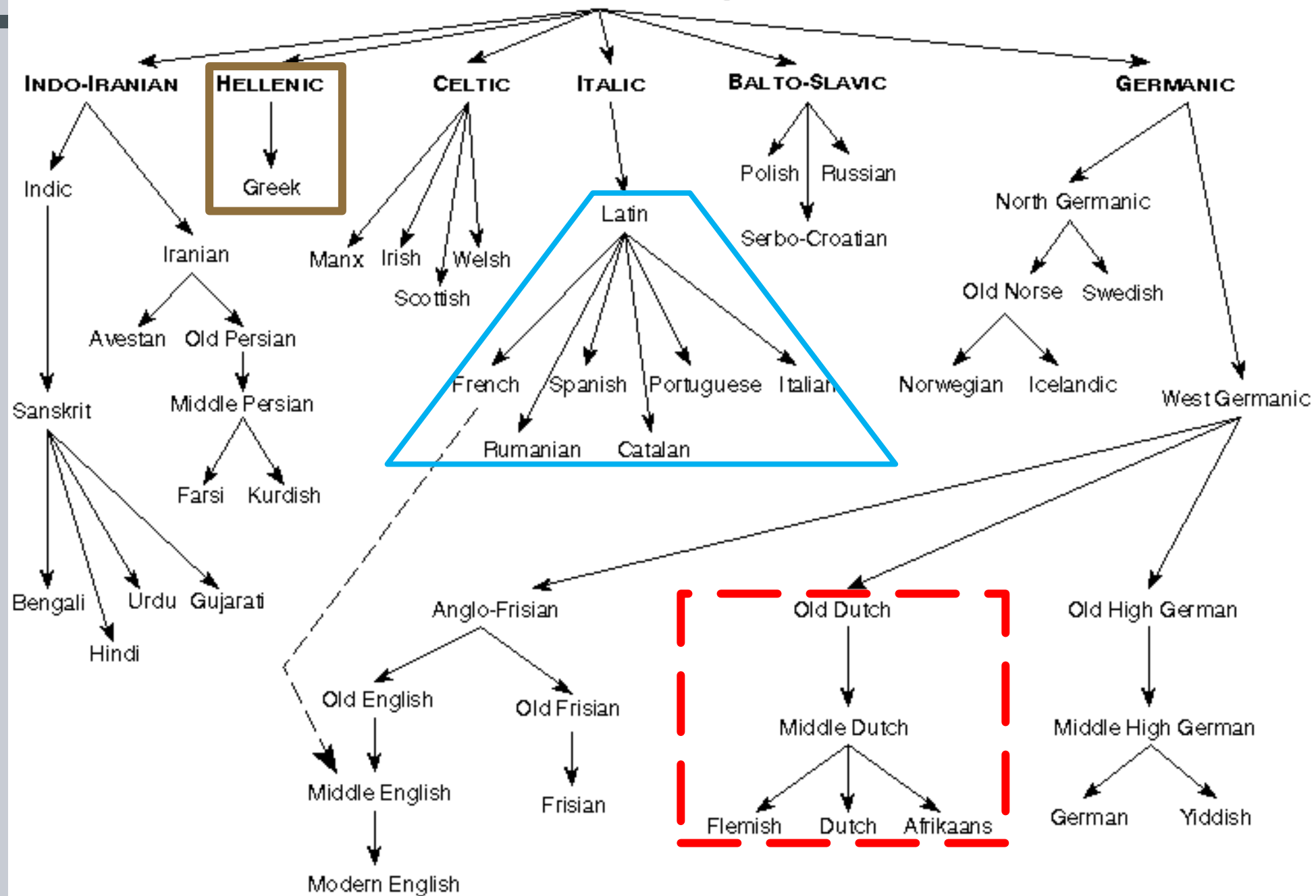
L'arbre généalogique indo-européen

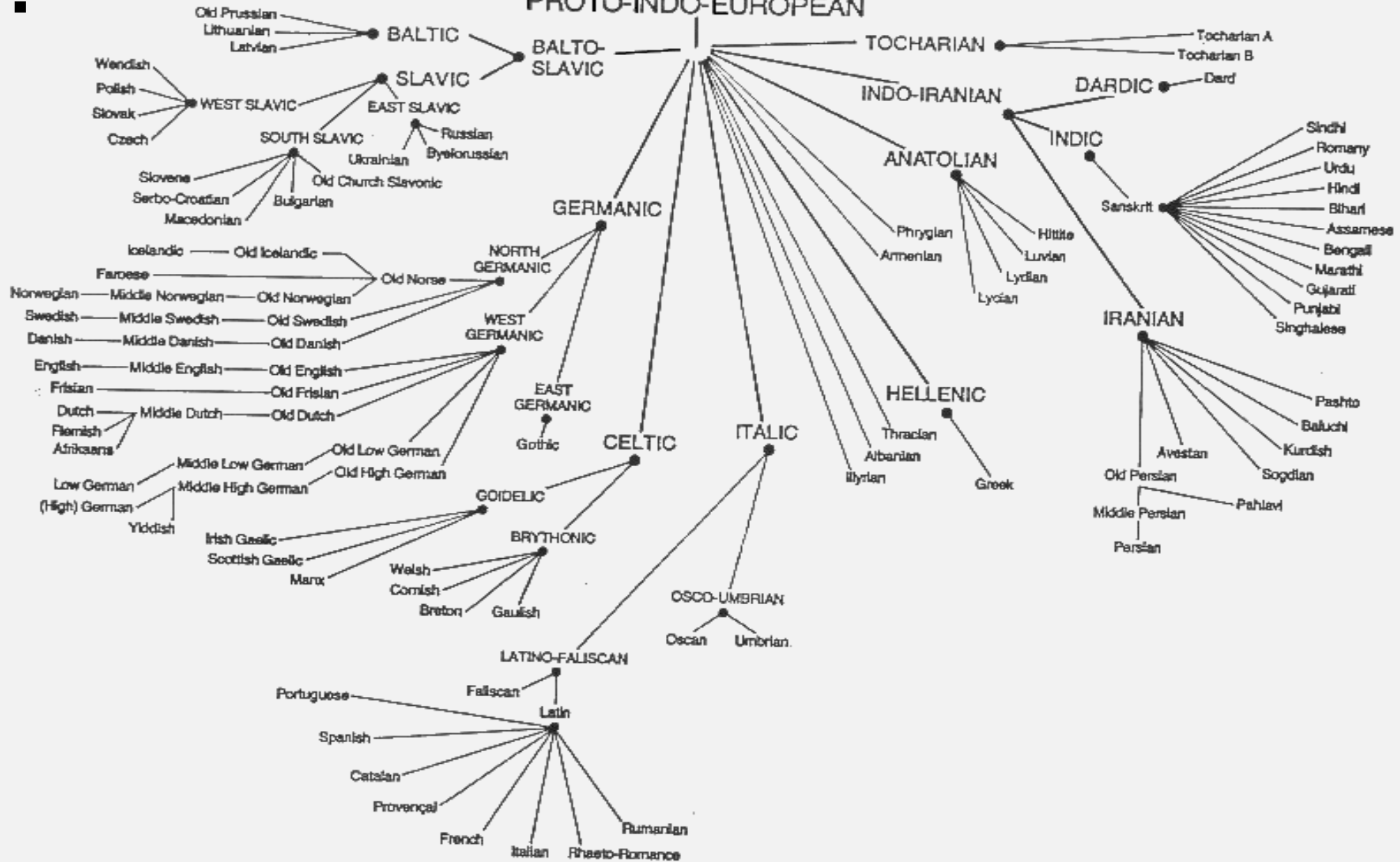
Cet arbre généalogique reflète les connaissances et les opinions généralement admises vers la fin du XIXe siècle. N'y figurent ni le tokharien, ni le hittite. Les points de suspension rappellent les langues qui n'ont pu être mentionnées faute de place, comme le néerlandais ou le tchèque.

D'après André Martinet, *Des steppes aux océans*, Paris, Payot, 1986, p. 107.

Proto-Indo-European

PROTO-INDO-EUROPEAN

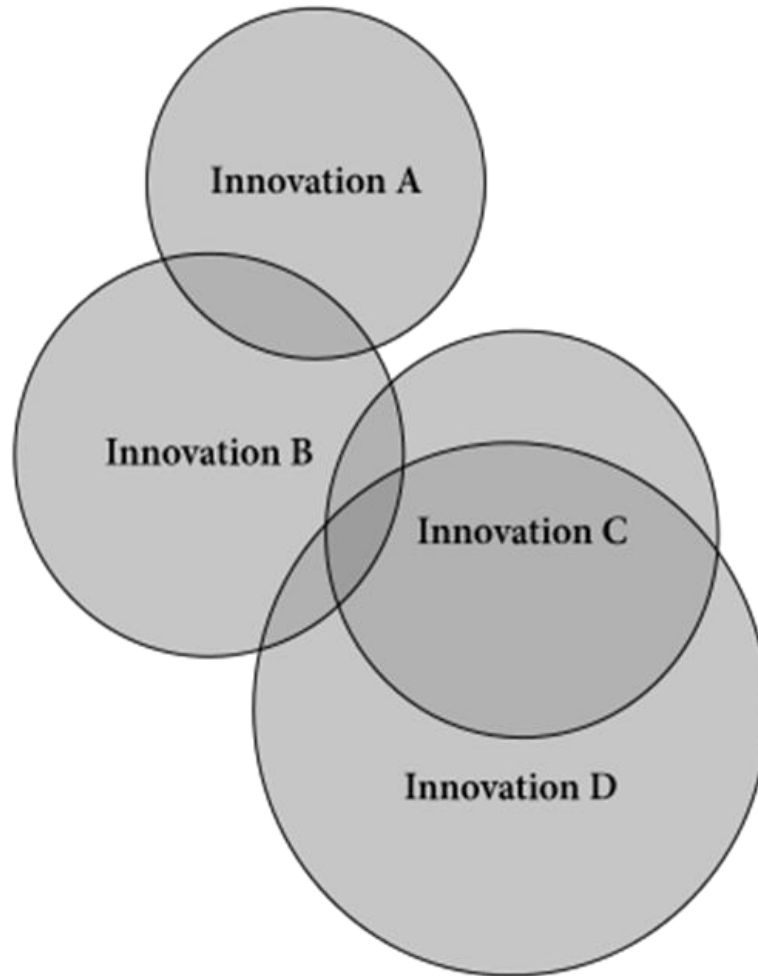
VOOR- EN NADELEN VAN HET STAMBOOMMODEL

- Boomstructuur: overzichtelijke weergave van hoe dochtertalen zich aftakken en verder ontwikkelen
  - Algemene problemen:
    - **Gebrek aan historisch materiaal:** de meeste geschreven bronnen zijn van na circa 1600 v.C., en dan nog maar van enkele talen (Hittitisch, Grieks, Vedisch, Avestisch).
    - De indeling hangt af van de **criteria** waarmee talen als nauw of ver verwant beschouwd worden.

-
- Meer specifieke problemen
  - De splitsende takken geven de indruk dat het om **plotselinge en radicale aftakkingen** gaat, wat in werkelijkheid niet het geval is: talen zijn constant in beweging
  - Een stamboomdiagram geeft niet weer **hoe** een nieuwe tak ontstaat. Elke tak onderscheidt zich door bepaalde taalkundige innovaties die elders niet voorkomen of onafhankelijk ontstaan.
  - Een dergelijk model laat duidelijke afsplitsingen zien, maar suggereert **geen samensmelting van groepen** tot een **dialectcontinuüm**.

ANDER MODEL: HET GOLFMODEL

■ Taalkundige veranderingen verspreiden zich als golven over een gebied. Niet alle golven gaan dezelfde kant uit of komen even ver.

I.2. HET PROTO-INDO-EUROPEES: SPECIFIEKE KENMERKEN

- A. - Taalkundige kenmerken
- B. - Erfwoordenschat als spiegel van de cultuur
- C. - Oorsprongsgebied
- D. - Verspreiding, taalcontact en differentiatie (substraten, superstraten, adstraten)
- E. - Situatie rond 1000 v.C.

I.2.A.TAALKUNDIGE KENMERKEN

(I) Typologie

Typologisch gezien: IE talen zijn flecterende en fusioneerende talen

- Flexie: uitgangsmorfemen (suffixen) die aan het stammorfeem worden gehecht (verbuiging, vervoeging)
- Fusionering (versmelting): de uitgangen drukken complexen van functiecategorieën uit

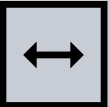

(ik) zag

- 1^e pers.
- enkelvoud
- verleden tijd

→ geen eenduidige relatie vorm/inhoud

 agglutinerende taaltype

(2) Morfologie

- substantief

- 3 getallen (ev.,mv., dualis)
- 8 naamvallen (of casus) (nom., voc., gen., dat., acc., abl., loc., instr.)
- 3 geslachten (mann., vrouw., onz.)

- werkwoord

- 3 persoonsvormen (1^e, 2^e, 3^e)
- 3 getallen (enk., mv., dualis)
- 2 diathesen (actief en mediopassief)

- 4 wijzen (indicatief, imperatief, subjunctief, optatief)
- 1 tegenwoordige tijd en 3 (synthetische) verleden tijdsvormen (perfect, aorist, imperfect)
- Klinkerwisseling in het perfectum (“ablaut”). *Ablaut* is een regelmatig (systematisch) optredende wisseling in etymologisch samen horende woord(vorm)en, b.v. **facio** (ik doe) – **fēcī** (ik deed)

- (3) Prosodie

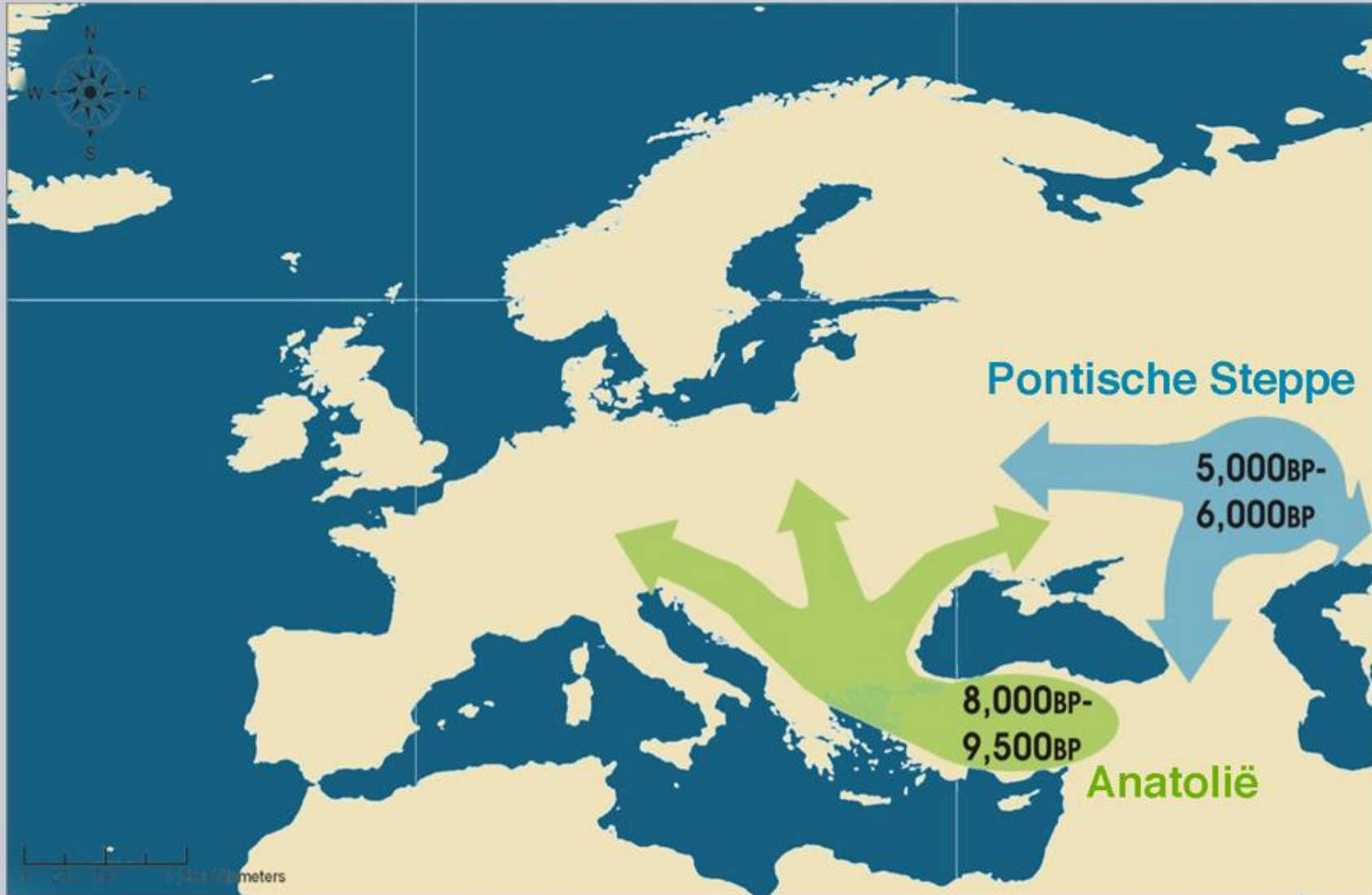
- het woordaccent is vrij:

- elke lettergreep van een woord kan het accent dragen (*Róma*, *Románus*, *Romanórum*).

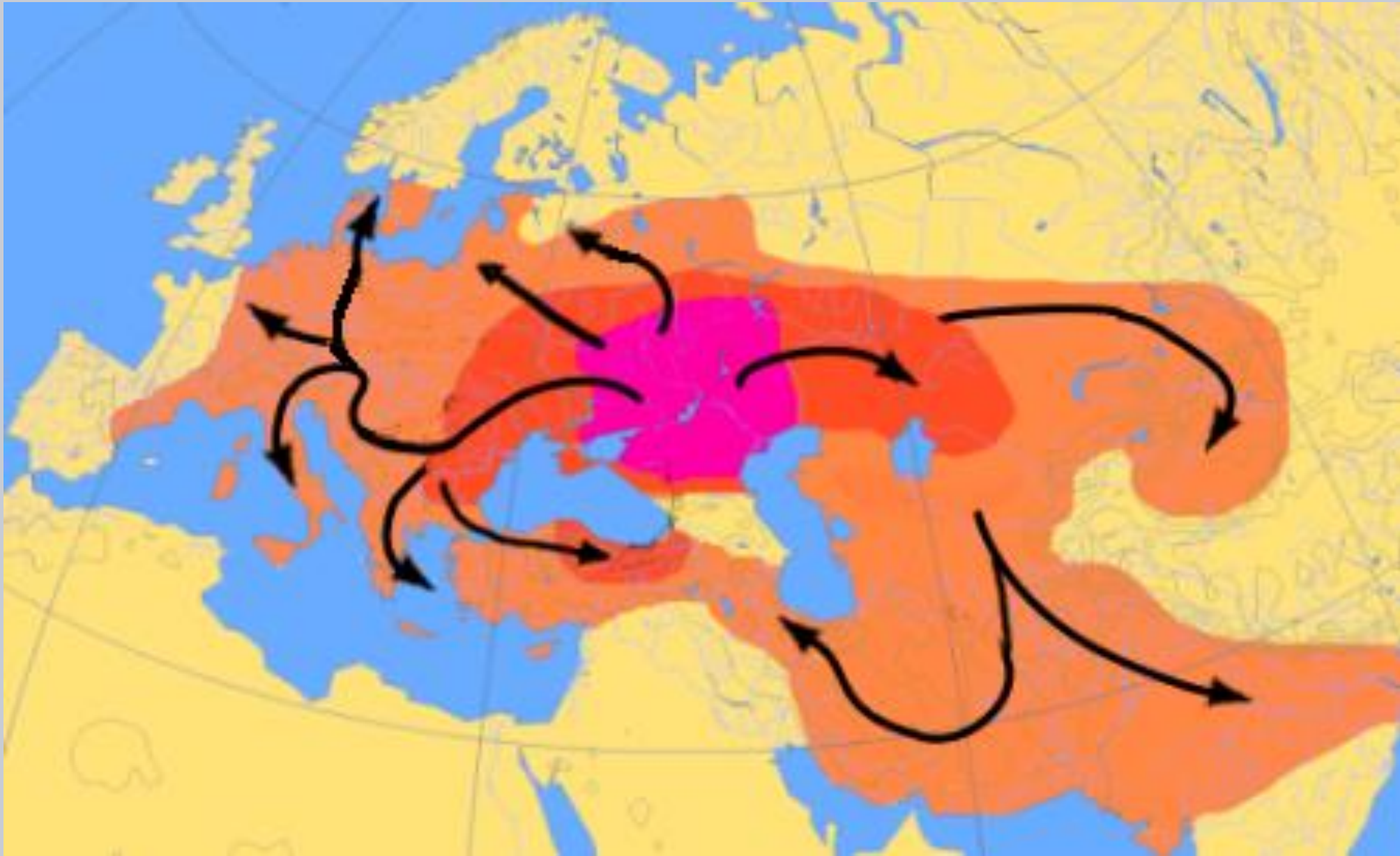
De **linguïstische paleontologie** probeert te achterhalen welke woorden (of wortels) die talen gemeen hebben om zo aspecten van hun cultuur op het spoor te komen.

- De Indo-Europeanen kenden akkerbouw en veeteelt
- Ze hadden o.a. het zwijn en de hond getemd
- Ze kenden paard en wiel
- De verwantschapsnamen duiden op een patriarchale structuur
- Ze telden op hun 10 vingers

- de Koerganhypothese: het PIE werd in het 5e millennium v.C. gesproken in de Pontisch-Kaspische Steppe (door nomadische **ruiter-herders**). Deze hypothese heeft momenteel de meeste aanhang binnen de historische taalkunde.
- de Anatolische hypothese: het PIE werd in het 8e millennium v.C. gesproken in het huidige Anatolië (door **landbouwers** op zoek naar nieuwe landbouwgronden voor hun groeiende bevolking)

DE VERMOEDELIJKE INDO-EUROPESE EXPANSIE TUSSEN 4000 EN 1000 V.C. VOLGENS DE KOERGANHYPOTHESE

- De verspreiding van het PIE leidde tot de ontwikkeling van de verschillende takken van de Indo-Europese taalfamilie.
- Door de verspreiding van de Indo-Europese talen kwamen deze in contact met inheemse, niet-Indo-Europese talen, zo b.v. Indisch, Dravidisch en Etruskisch.
- Deze taalcontacten konden **dominant** of **niet dominant** zijn.

Bij dominant taalcontact:

- superstraattaal : dominante taal
  - Lat. super + strātum ‘bovenlaag’
- substraattaal: de niet-dominante taal
  - Lat. sub + strātum ‘onderlaag’

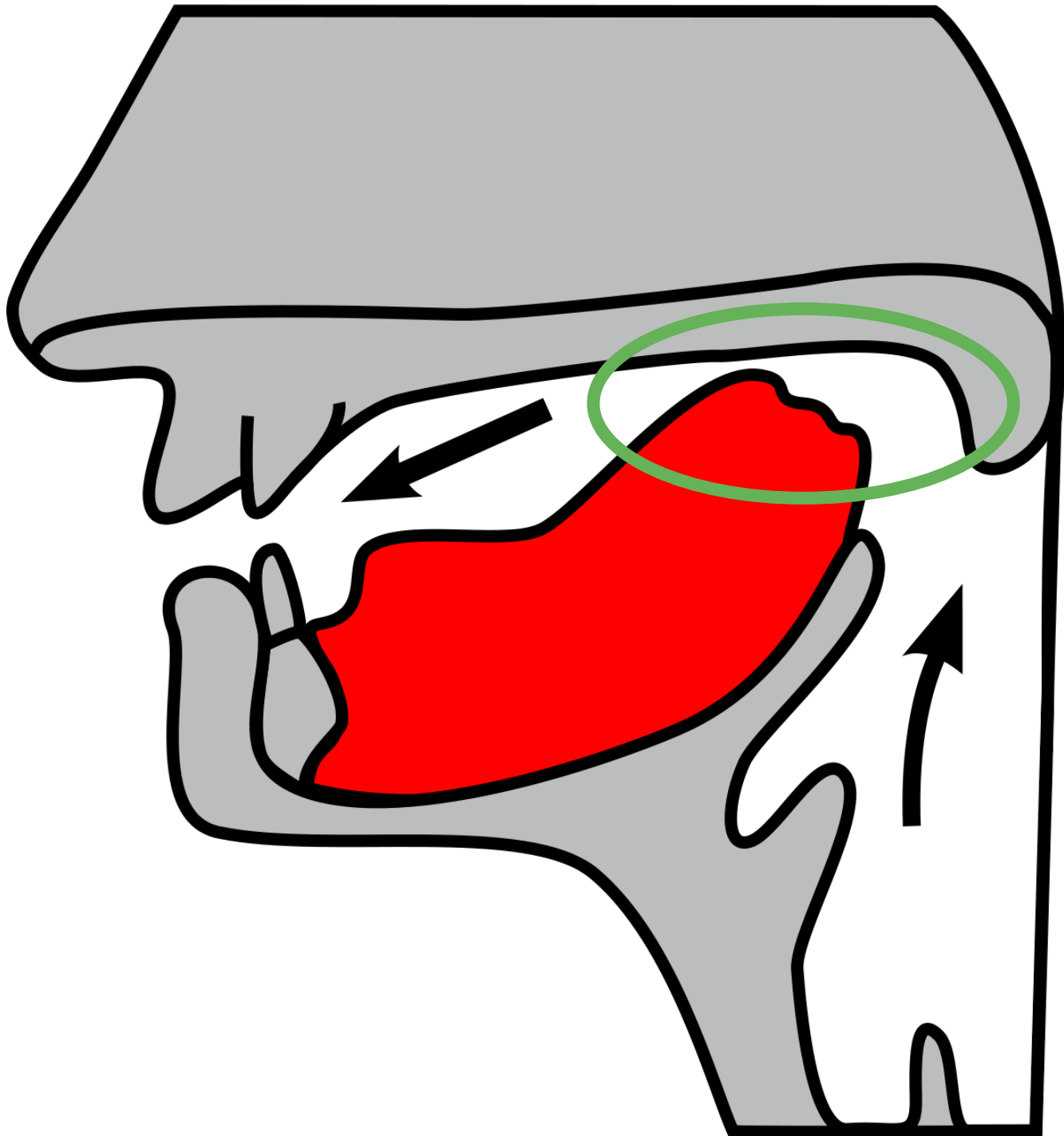
Bij niet-dominant taalcontact:

- adstraattalen (buurtalen)
  - Lat. ad + strātum ‘tegenlaag’

Let op: soms is er sprake van super- en substraattalen in verhouding tot culturele invloed

EERSTE UITSPLITSING: *CENTUM*-VS. *SATEM*-TALEN

- De namen zijn afgeleid van woorden voor het getal *honderd*
- Het onderscheid betreft de evolutie van de drie PIE reeksen van **velare** medeklinkers (gevormd door het contact tussen de achterkant van de tong en de zachte verhemelte)

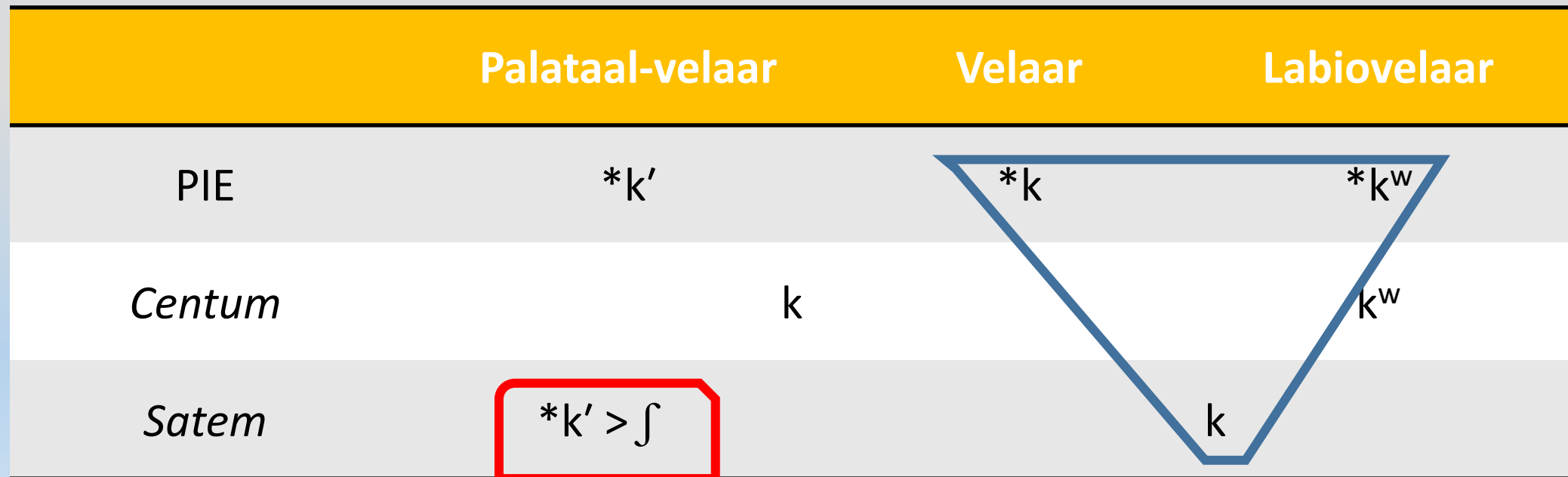

EERSTE UITSPLITSING: *CENTUM*-VS. *SATEM*-TALEN

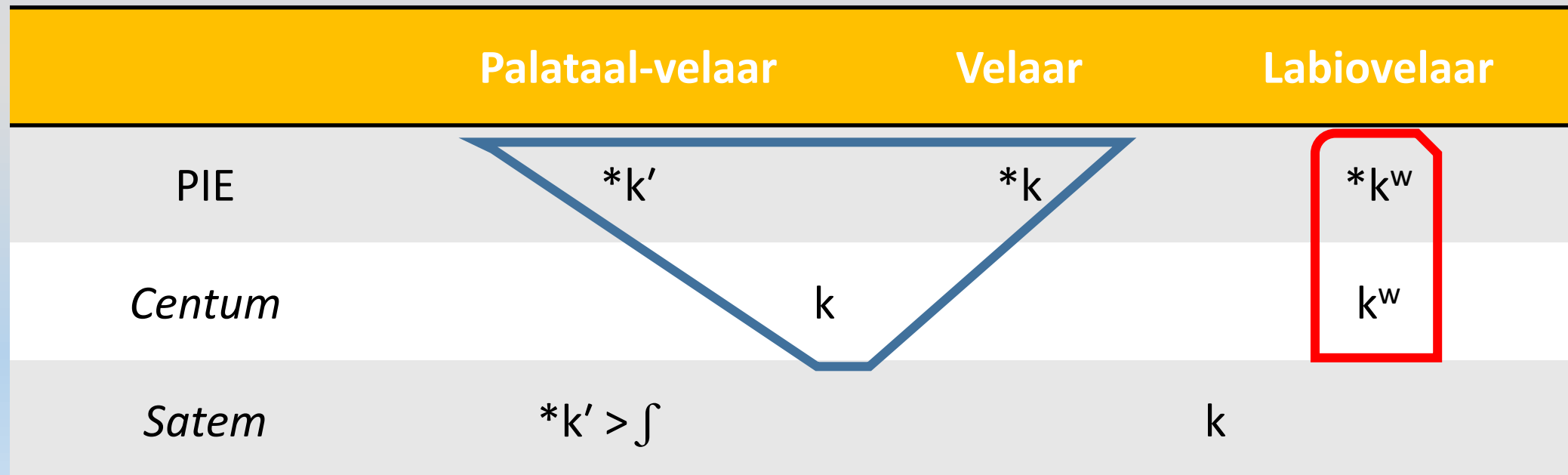
- De namen zijn afgeleid van woorden voor het getal *honderd*
- Het onderscheid betreft de evolutie van de drie PIE reeksen van **velare** medeklinkers (gevormd door het contact tussen de achterkant van de tong en de zachte verhemelte)

	Palataal-velaar	Velaar	Labiovelaar
Stemloos	*k'	*k	*k ^w
Stemhebbend	*g'	*g	*g ^w
Geaspireerd	*g' ^h	*g ^h	*g ^{wh}

- De *satem*-talen hebben het onderscheid tussen labiovelaren en velaren verloren. De uitslag is een **velaar**
- Bovendien zijn de palataal-velaren tot **sibilanten** geworden

- De ***Centum***-talen hebben het onderscheid tussen palataal-velaren en velaren verloren (de uitslag is een velaar)
- De labiovelaren blijven behouden

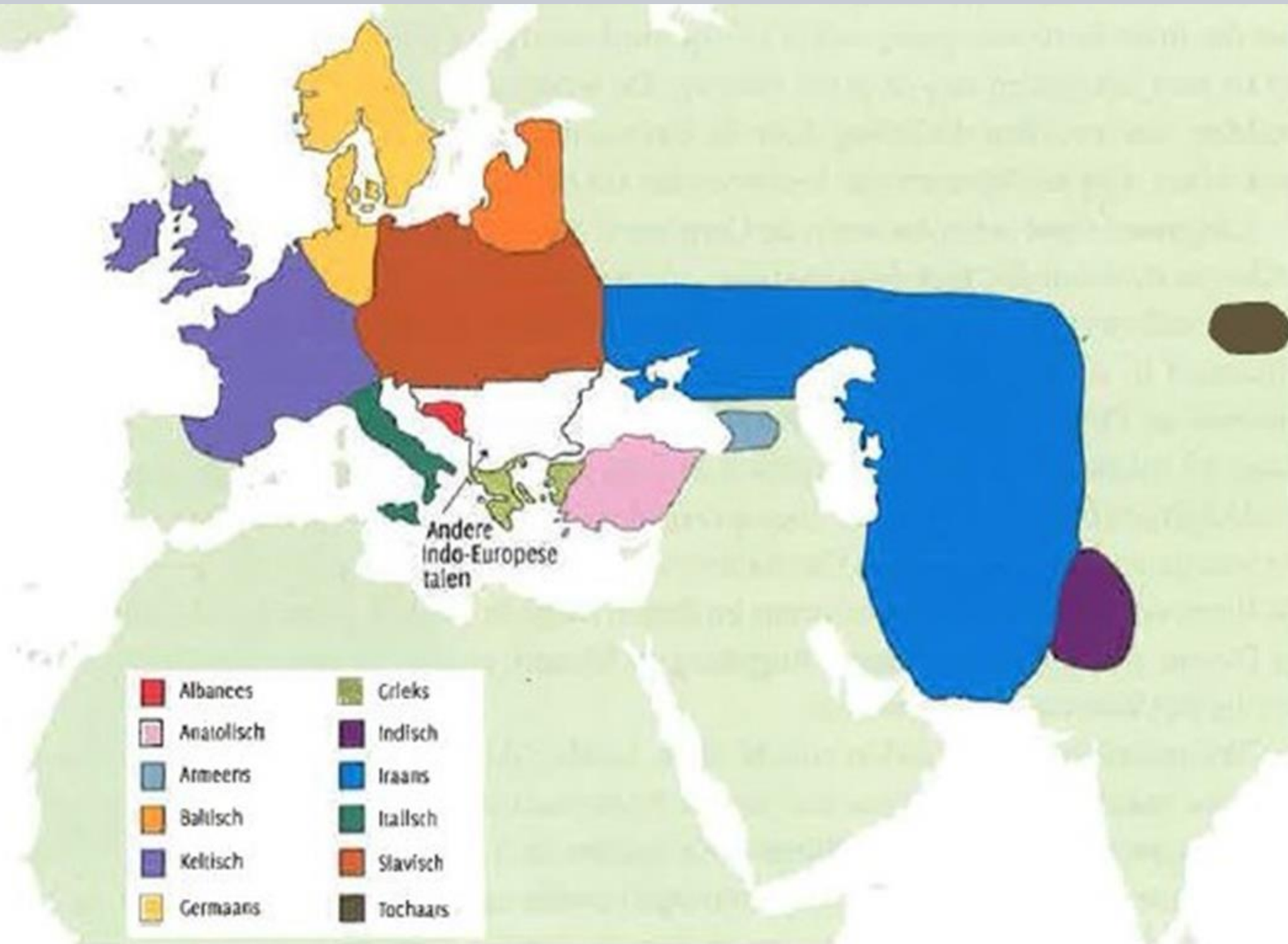

kentumtaalgebied   satemtaalgebied   het gebied waar men dacht dat de satemisering haar oorsprong had

- Geografisch gezien kunnen we in grote lijnen beweren dat de oostelijkere talen *satem* zijn, de westelijkeren *centum*
- Maar: ontdekking van Hittitisch en Tochaars: in het Oosten gesproken, maar toch centumtalen...

I.2.E. SITUATIE ROND 1000 V.C.

Kaart 2. De aanwezigheid van Indo-Germaanse talen rond 1000 v.Chr.

I.3. DE HISTORISCH VERGELIJKENDE TAALKUNDE: EEN METHODOLOGISCHE REFLECTIE

A. Historische gegevens

B. Geerfd of ontleend?

I.3.A. HISTORISCHE GEGEVENS

- De eerste die een verband postuleerde tussen (a) Latijn en Grieks en (b) Sanskriet was de Engelse vertaler en jurist William Jones in zijn boek: *The Sanscrit language* (1786)
- Centrale figuren in de XIX eeuw: Jacob Grimm, Rasmus Rask en Franz Bopp
- De vergelijkingen brengen Rask en Grimm tot het opstellen van systematische klankovereenkomsten tussen talen, met als bekendste de '**Wet van Grimm**', t.w. de systematische klankovereenkomsten die bestaan tussen de consonanten in de Germaanse talen en die in de overige IE talen = Iste Germaanse klankverschuiving (module 3).

-
- Franz Bopp was de eerste die, gebaseerd op de verbale structuren van **Sanskriet, Grieks, Latijns, Perzisch** en de **Germaanse talen**, het methodische bewijs leverde voor hun gemeenschappelijke oorsprong (het PIE)
  - Oprichter van de **historisch-vergelijkende** methode
  - Deze methode tracht een “oertaal” of “protoïdiom” te reconstrueren door de vergelijking van lexicon en grammatica van hun “dochtertalen”

-
- Vooral op fonetisch vlak werd het bestaan van vrij regelmatige overeenkomsten tussen de IE talen geconstateerd → klankwetten (*Lautgesetze, sound laws*)
  - Klankwetten zijn gebaseerd op de voorwaarde dat (a) in een bepaalde tijd (b) bepaalde klanken die zich (c) in een bepaalde fonetische context bevinden, dezelfde ontwikkeling ondergaan
  - Uitzonderingen zijn verklaarbaar

-
- Noodzakelijke voorwaarden:
    - beschikken over een aanzienlijk corpus van betrouwbare gegevens. Des te moeilijker naarmate er geen oude teksten overgeleverd zijn
    - de overeenkomsten
      - - moeten systematisch zijn en het gehele taalsysteem omvatten
      - kunnen slechts uitgelegd worden door een gemeenschappelijke oorsprong → leenwoorden moeten vermeden worden

---

Let op:

Van de 'oertaal' hebben we geen sporen gevonden maar

...

→ we kunnen die wel reconstrueren

Gereconstrueerde woorden (of woorddelen) worden altijd gemarkeerd door een asterisk (*)

*ph₂ter   *meh₂tr   *b^hreh₂tr

*s^uesr   *d^hugh₂ter   *suHnu

Duits

Anatolisch

Sanskriet

Grieks

Latijn

Gotisch

Engels

Vater	-	pitar	patér . :	pater	fadar	father
Mutter	-	matar	méter	mater	*moder (ger)	mother
Bruder	-	bhratar	(phratér)	frater	broþar	brother
Schwester	-	svasar	-	soror	swistar	sister
Tochter	tuwatra (luw.)	duhitar	thygater	futir (osk.)	dauhtar	daughter
Sohn	-	sunús	hyios	-	sunus	son

INDO-EUROPESE EN SEMITISCHE WOORDEN VOOR 'STIER'

PIE	GRIEKS	LATIJN	KELTISCH	SLAVISCH
* <i>taur-</i>	<i>taûros</i> →	<i>taurus</i>	* <i>taruos</i> → Gallisch <i>taruos</i> → Welsh <i>tarw</i> → Iers <i>tarbh</i>	* <i>turǔ</i> → Oudslavisch <i>turǔ</i> → Russisch <i>tur</i> → Servo-Kroatisch <i>turtaurus</i>
PIE	GRIEKS	LATIJN	PROTO-ROMAANS	PROTO-GERMAANS
* <i>taur-</i>	<i>taûros</i> →	<i>taurus, -um</i>	→ * <i>tōrō</i> → Roem. <i>taur</i> → It. Sp. <i>Toro</i> → OFr. <i>Tor</i> → OFr. <i>Torel</i> → NFr. <i>Taureau</i>	* <i>þeura-</i> → Oudnoors <i>þjór</i> → Zweeds <i>tjur</i> → Deens <i>tyr</i> → Limburgs <i>duur</i>

Het woord voor 'stier' in de Semitische talen vertoont een sterke gelijkenis met de Indo-Europese vormen:

PROTO-SEMITISCH	ARABISCH	ARAMEES	HEBREWS	AKKADISCH
* <i>taur-</i>	<i>taur-</i>	* <i>taur</i> → <i>tōr</i>	* <i>šaur</i> → <i>šōr</i>	<i>šūru</i>

→ Taalcontacten maken het soms moeilijk om een onderscheid te maken tussen geërfd en ontleend

INDO-EUROPESE EN SEMITISCHE WOORDEN VOOR 'WIJN'

PIE <i>*woin-</i>	GRIEKS Ϝοῖνος <i>woînos</i> → οἶνος <i>oînos</i>	LATIJN <i>uīnum</i>	HITTIETISCH <i>wayan, wiyan</i>	ARMEENS <i>gini</i>
PIE <i>*woin-</i>	GRIEKS Ϝοῖνος <i>woînos</i> → οἶνος <i>oînos</i>	LATIJN <i>uīnum</i> →	PROTO-GERMAANS <i>*wīna</i> → Oudhoogduits <i>wīn</i> → D. <i>Wein</i> → Oudengels <i>wīn</i> → E. <i>wine</i> → Oudnederlands <i>wīn</i> → NL <i>wijn</i> → Oudnoors <i>vín</i> → N. Zw. <i>vin</i>	
PROTO-SEMITISCH <i>*wain-</i>	ARABISCH <i>wayn</i>	ETHIOPISCH <i>wayn</i>	HEBREEUWS <i>*wayin</i> → <i>yayin</i>	AKKADISCH <i>*winu</i> → <i>inu</i>

■ Mogelijke verklaringen

- IE ontleningen aan het Semitisch
- Semitische ontleningen aan het IE
- Semitische/IE ontleningen aan een onbekende (verdwenen) taal
- Woorden die geërfd zijn van een gemeenschappelijke oertaal waaraan het IE en Semitisch als dochtertalen ontsproten zijn (samen met andere taalfamilies)
  - Nostratische theorie: IE is ontstaan als dochtertaal van de Nostratische taalfamilie (uit het Latijn *nostrates* “landgenoten”) en zou dus een vertakking van een nog oudere stamboom zijn, die o.a. de Afro-Aziatische familie bevatte

I.4 HET GRIEKS: BAKERMAT VAN DE EUROPESE CULTUUR

- A. Belang van het Grieks in het ontstaan van de Europese talen
- B. Kort overzicht van de geschiedenis van het Grieks
- C. Impact op de Europese talen

I.4.A. BELANG VAN HET GRIEKSI IN HET ONTSTAAN VAN DE EUROPESE TALEN

- Komst van de Achaeërs in Griekenland en Kreta **kort na 2000 v.C.**
- Het Grieks is de taal met de **langste ononderbroken gedocumenteerde geschiedenis**: de eerste geschreven documenten (kleitabletten in syllabair lineair B) dateren van 1500 v.C.
- De **oudste literaire teksten**: de epische gedichten *Ilias* en *Odyssee* van Homeros werden neergeschreven rond 750 v. C., maar de mondelinge traditie kan teruggebracht worden tot de Myceense periode (ca. 15e E v. C.)

-
- Uitvinders van **het eerste alfabet in Europa** (overgenomen uit de Feniciërs) en actieve actoren van de verspreiding ervan over verschillende Europese gebieden
  - Het **eerste ‘koiné’** met een grote verspreiding in Europa en Noord-Afrika
  - Griekse superstraat (zonder connotatie van politieke dominantie) aanwezig in alle Europese talen, voornamelijk in de wetenschap
  - In Griekenland zelf: interessante **relatie tussen koiné en dialecten/gesproken taal**

I.4.B.1. Van Indo-Europees naar Grieks

- Het Grieks resulteert uit het contact tussen de inheemse bevolking van de Balkan peninsula en Indo-Europese indringers
- De Achaeërs komen Griekenland binnen rond 2000 v.C. en vestigen hun hoofdstad in Mycene.
- Op dat ogenblik was er een bloeiende beschaving in Kreta (**Minoïsche**): **niet Indo-Europees**, kenden wel het schrift (lineair A). Culturele invloed en wisselwerking met de Achaeërs, die Kreta bezetten vanaf de 15^e E v.C.

MINOÏSCHE EN MYCEENSE BESCHAVINGEN

-
- Invasiegolf van de Doriërs uit het NW van Griekenland (rond 1200): einde van de Myceense beschaving
  - Schrift verdwijnt voor meerdere eeuwen, maar mondelinge overlevering blijft
  - “Donkere” eeuwen

DIALECTLANDSCHAP VAN HET EERSTE MILLENNIUM

3/4 dialectgroepen:

- Westgrieks (o.m. Dorisch) (westelijk deel en zuidelijke eilanden)
- Arkadisch-Cyprisch (binnenland van Peloponesus + Cyprus)
- Eolisch (oostkust en noorden van westkust Klein-Azië)
- Ionisch-Attisch (Athene en westkust Klein-Azië)

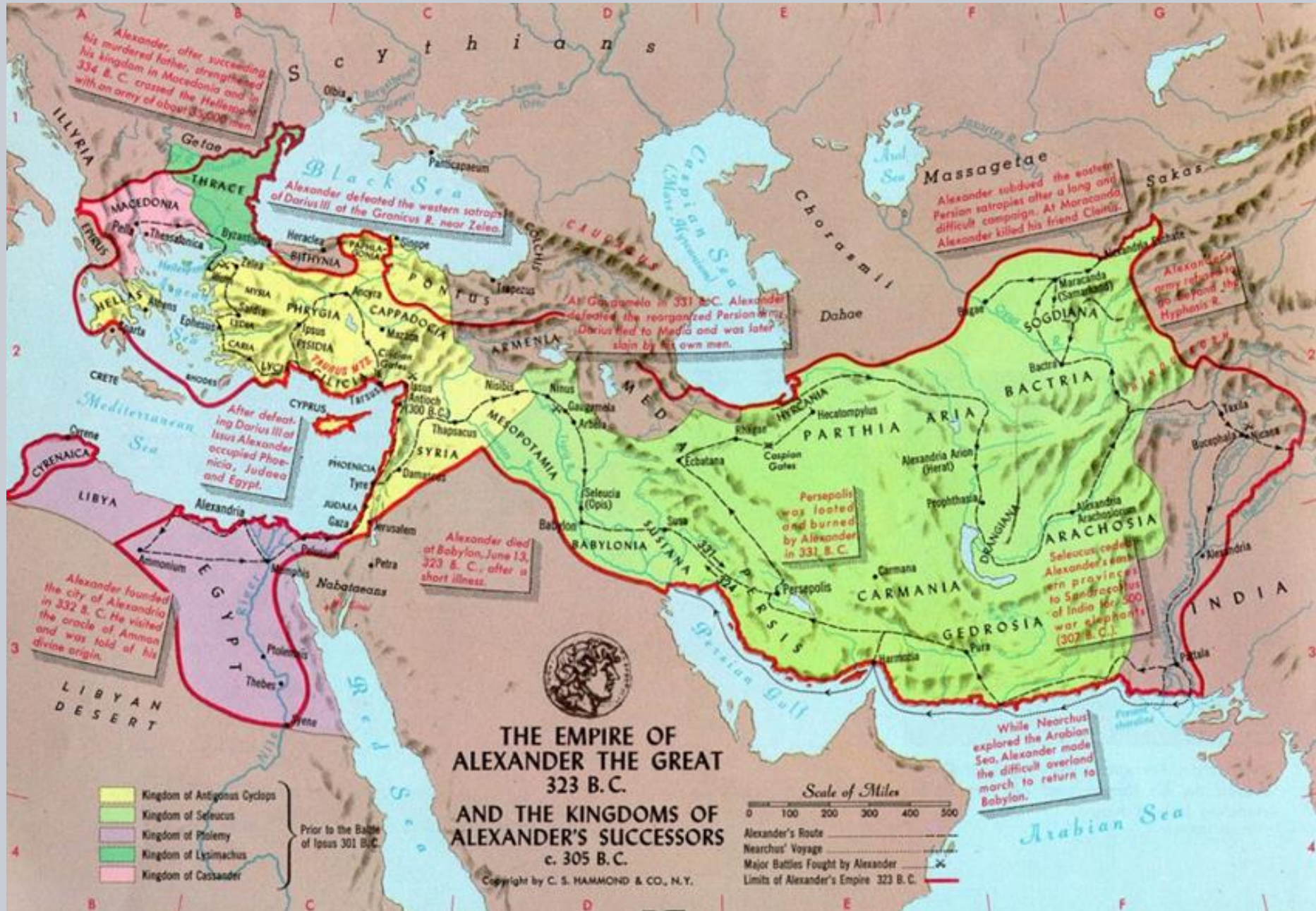

- Vanaf 8^e eeuw v.C.: heropleving
  - Uitvinding van het Griekse alfabet
  - Creëren van “stadsstaten” πόλεις (poleis)
  - Kolonisering van Middellandse en Zwarte Zee, Noord-Afrika, Sicilië, Zuid-Italië (zog. *Magna Graecia*), in het westen tot Marseille...
cf. plaatsnamen: *Palermo* (pan + ormos (Πάνορμος) = “volledige haven”), *Monaco* (> monoikos (μόνοικος) = “enkel huis”), *Nice* (> [thea] Nikaia (θέα Νίκαια) = “godin van de zege”), *Tripoli* (> treis + polis (τρεις πόλεις) = “drie steden”)

I.4.B.2. VAN DIALECT TOT WERELDTAAL

- De veroveringen van Alexander de Grote (356-323 v.C.) verspreidden het Grieks als officiële, administratieve taal over het Midden- en Nabije Oosten (van Egypte tot Indië).
  - ontstaan van het κοινή (koiné), letterlijk ‘gemeenschappelijke taal’ → basis **Attisch-Ionische dialect**
- Nieuwe steden (Alexandrië in Egypte, Antiochië in Syrië, Pergamon in Klein-Azië) worden grote centra van Griekse cultuur.

GRIEKENLAND ONDER ALEXANDER DE GROTE (323 V.C.)

- Hellenisering: verantwoordelijk voor het uitsterven van talloze inheemse talen, waaronder waarschijnlijk het Hittitisch en andere Anatolische talen.
- De creatie van een standaardtaal werkt de ‘diglossie’ in het ‘oude’ Griekenland in de hand (lokale dialecten voor alledaagse communicatie vs. klassiek literair Attisch in de hogere kringen en het onderwijs).
- Ook de dialecten ondergingen een belangrijke invloed van het koiné, waardoor de moderne Griekse dialecten eigenlijk lokale vormen van het koiné zijn.
- Aan de Griekse suprematie over de Middellandse Zee komt een einde in 146 v.Chr. (vernietiging van Korinthe), met de Romeinse veroveringen

I.4.B.3. DE ROMEINSE VEROVERING, DE SPLITSING VAN HET ROMEINSE RIJK EN HET OVERLEVEN VAN HET GRIEKS IN HET BYZANTIJNSE RIJK

- Na de Romeinse verovering blijft het Grieks de enige taal van cultuur en opvoeding **in het Oosten**.
- De positie van het Grieks wordt nog versterkt na de splitsing en de val van het West-Romeinse Rijk (395 n.Chr.): het Grieks is de **voertaal van het Byzantijnse Rijk met Constantinopel als hoofdstad**.
- De daaropvolgende invasies (Slavische, Arabische, Normandische, Venetiaanse) en vooral de Turkse bezetting (die **4 eeuwen** zal duren) zullen de eenheid van de Griekse taal grondig aantasten.

395 NA CHRISTUS: SPLITSING OOST- EN WEST-ROMEINSE RIJK

I.4.B.4. NA DE GRIEKSE ONAFHANKELIJKHEID (1830)

- Met de onafhankelijkheid van Griekenland komt een nieuwe periode van taalconvergentie die tot het hedendaags Grieks zal leiden.
- De specifieke sociolinguïstische geschiedenis leidt echter wel tot een harde strijd tussen twee varianten: het gesproken gediversifieerde **Demotisch** vs. een ‘zuivere’, geüniformeerde archaische taal: het **Katharevousa** (sterk beïnvloed door het oude *koiné*)
- Pas in 1976 werd het pleit beslecht ten voordele van het Demotisch.

I.5.C IMPACT VAN HET GRIEKS OP DE EUROPESE TALEN

I.5.C.1. Het alfabet

- Ons alfabet < Latijns alfabet < Etruskisch alfabet < Grieks alfabet < Fenicisch alfabet
- Fenicisch alfabet (rond 1200 v.C.)
  - 22 letters (enkel consonanten)
- Grieks alfabet (8^e eeuw v.C.)
  - Toevoeging van klinkers

	Euböa	Ionien	Athen	Korinth	modern
A	A	AA	AA	AA	A
B	B	B	B	Π	B
Γ	◁◁	Γ	Λ	◁◁	Γ
Δ	▷▷	Δ	Δ	Δ	Δ
E	≡E	≡E	≡E	Β	E
F	ƒ	-	ƒ	ƒ	(F)
Z	I	I	I	I	Z
H	⊖H	⊖H	⊖H	⊖H	H
Θ	⊗⊕⊙	⊗⊕⊙	⊗⊕⊙	⊗⊕⊙	Θ
I	I	I	I	I	I
K	K	K	K	K	K
Λ	↳	ΓΛ	↳	ΓΛ	Λ
M	ↃↃM	ↃM	ↃM	ↃM	M
N	ↃN	ↃN	ↃN	ↃN	N
Ξ	X	Ξ	(Xξ)	Ξ	Ξ
O	O	O	O	O	O
Π	ΓↃ	Γ	Γ	Γ	Π
M	M	-	-	M	(M)
Q	Q	Q	Q	Q	(Q)
P	P	P▷	PↃ	PↃ	P
Σ	ς	ξ	ς	-	Σ
T	T	T	T	T	T
Υ	ↃΥↃ	ΥↃ	ↃΥↃ	ↃΥↃ	Υ
Φ	Φ⊙	Φ	Φ⊙	Φ⊙	Φ
X	ΥↃ	X	X	X	X
Ψ	(Φς)	ΥↃ	(Φς)	ΥↃ	Ψ
Ω	-	Ω	-	-	Ω

■ 3 soorten schrift

- a) Logografisch (of ideografisch): één symbool per woord (duizenden tekens)
- b) Syllabisch: één symbool per lettergreep (ongeveer honderd tekens) →
- Myceens schrift (zog. Lineair B)
- c) Alfabetisch: één symbool per letter (een 30-tal tekens)

→ alfabet: het meest economische schriftsysteem

I.5.C.2. CULTURELE EN WETENSCHAPPELIJKE PRESTIGE

- Creatie van gespecialiseerde woordenschat, overgenomen in alle Europese talen:
  - van *biologie* tot *democratie*, van *allergie* tot *hygiëne* (> standaard Europees) → vooral in de wetenschap
  - ook wortels en affixen (*ana-*, *cata-*, *pan-*, *chrono-*, *-logie*, *-pool*, *-bool*): nog steeds productief
- Maar ook namen van planten (*amandel*, *kervel*, *narcis*), dieren (*oester*, *chameleon*, *kameel*), voorwerpen (*tapijt*, *sandaal*, *papier*, *catalogoog*)
- Eigennamen: vb. *Philippe*, *Alexander*, *Sophie*, *Katrien*, *Monique*